

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-83-135>

УДК 364.4-053.2, 316.662

СОЦІАЛЬНЕ ВІДТОРГНЕННЯ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ ДІТЕЙ В ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

SOCIAL EXCLUSION OF VULNERABLE CATEGORIES OF CHILDREN IN INSTITUTIONAL SETTINGS OF UKRAINE

Горемикіна Юлія Володимирівна

кандидат економічних наук, старший дослідник,
Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи
Національної академії наук України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1580-7993>

Дідківська Олена Григорівна

кандидат економічних наук, старший дослідник,
Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи
Національної академії наук України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0969-4198>

Horemykina Yulia, Didkivska Olena

Mykhailo Ptukha Institute for Demography and Life Quality Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine

У статті досліджено головні аспекти проблеми соціального відторгнення вразливих категорій дітей в інституційних закладах України, встановлено його основні види та прояви. Основними видами соціального відторгнення дітей у вітчизняних інституційних закладах виступають: економічне відторгнення, яке проявляється у низькому рівні матеріального забезпечення, відсутності гідних житлових умов, обмеженості доступу до сучасних технологій та засобів комунікації; соціальне відторгнення у контексті зв'язків і контактів, вираженням якого є обмеженість соціальних контактів та зв'язків; культурне відторгнення, що відображається у обмеженості доступу до культурних послуг та можливостей культурного самовираження. Авторами розглянуто взаємозв'язок феноменів соціальної вразливості дітей в інституціях та соціального відторгнення цієї групи дітей.

Ключові слова: інституційні заклади, соціальне відторгнення, соціальна вразливість, економічне відторгнення, вразливі категорії дітей.

After facing the socio-economic problems of the 1990s, during which social exclusion of children emerged as a phenomenon in the country and over the past two decades, Ukraine has encountered various crises in the economy and society (in particular, the global economic crisis of 2008-2009, the actual beginning of the Russian-Ukrainian war in 2014, the COVID-2019 pandemic, the full-scale invasion of Russian troops into the territory of Ukraine in 2022), which have significantly led to an increase in the social vulnerability of children and manifestations of social exclusion among them. This problem is especially acutely felt by children living in state institutional setting. Therefore, the purpose of this article is to analyze the problem of social rejection of vulnerable categories of children in state institutional setting of Ukraine. To achieve this goal, methods of analysis and synthesis, the method of logical generalization, and the graphic method were used. This article studies the main aspects of the problem of social rejection of vulnerable categories of children in institutional settings in Ukraine, and identifies its main types and signs. The main types of social exclusion of children in state institutional setting are: economic rejection, which is reflected in a low level of provision with necessary stuff, lack of decent housing conditions, limited access to modern technologies and means of communication; social rejection in the context of connections and contacts, the expression of which is limitation of social contacts and connections; cultural rejection, which can be found in a limited access to cultural services and opportunities for cultural expression. The authors examined a connection between the phenomena of social vulnerability of children in institutions and social exclusion of this group of children. It was found that it is caused by two factors - the complete dependence of children in institutions on state services

and the insufficient level of social and everyday skills for a full life in society. In addition, an analysis of the dynamics of the numbers of institutional facilities for children in Ukraine and their residents were carried out.

Keywords: institutional settings, social exclusion, social vulnerability, economic exclusion, vulnerable categories of children.

Постановка проблеми. Явище соціального відторгнення вразливих груп дітей зберігає свою актуальність впродовж усієї історії України як незалежної держави. Після соціально-економічних проблем 90-х років ХХ ст., під час яких соціальне відторгнення дітей окреслилось у країні як феномен, за два останні десятиліття Україна зустрічалась з різного роду кризовими явищами в економіці та суспільстві (зокрема, світова економічна криза 2008-2009 років, фактичний початок російсько-української війни у 2014 році, пандемія COVID-2019, повномасштабне вторгнення російських військ на територію України у 2022 році), які значної мірою призвели до посилення соціальної вразливості дітей та проявів соціального відторгнення серед них.

Очевидно, що найбільшого впливу соціального відторгнення зазнають вразливі категорії дітей, такі як діти з інвалідністю, діти з ВІЛ/ СНІД, безпритульні діти, діти з сімей у складних життєвих обставинах, діти, що постраждали від війни (у тому числі діти-ВПО), діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Разом з цим, у найгіршому становищі у контексті ймовірних проявів соціального відторгнення знаходяться діти, які перебувають у державних інституціях. Варто зазначити, що соціальне відторгнення мало місце і в інституційних закладах Радянського Союзу, від якого Україна і успадкувала мережу відповідних закладів, однак тоді воно не розглядалось як явище і проблемою не вважалося. Це зумовлює неможливість отримання об'єктивної інформації стосовно тематики, що досліджується, саме тому доречним є почитати розгляд згаданого питання з часів набуття Україною незалежності. За роки незалежності держава проводила політику деінституалізації спрямовану на заміну великих державних інституцій різними формами сімейного виховання. Загалом дану політику можна вважати успішною, її досягненням є суттєве збільшення кількості сімейних форм виховання (наприклад, дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей) у поєднанні з поступовим зменшенням кількості інституційних закладів. Водночас повний перехід від функціонування державних інституцій для дітей до сімейних форм виховання у країні з вкоріненими тра-

диціями інституалізації є навряд чи реалістичним. Невизначеності у долях дітей в інституціях додають і сьогоденні воєнні дії з їхніми трагічними наслідками. Саме тому проблема соціального відторгнення дітей в інституційних закладах України залишається гострою і потребує детального розгляду. Отже, **метою** даної статті є аналіз проблеми соціального відторгнення вразливих категорій дітей в інституційних закладах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальне відторгнення дітей висвітлювалось у працях багатьох зарубіжних та вітчизняних авторів. Зокрема, Е. Бахс, Г. Лед та С. Херальд пов'язують відторгнення та прийняття в ранньому шкільному віці пов'язані з успішністю в навчанні, ставленням до школи, необхідними для навчання навиками [1]. К. Доджі, Дж. Ленсфорд, В. Баркс, Дж. Бейтс, Г. Петтіт, Р. Фонтейн, Дж. Прайс вивчали вплив соціального відторгнення на підвищення агресивності та збільшення антисоціальних проявів у поведінці дітей [2]. Фундаментальне дослідження соціального відторгнення дітей в Україні у контексті бідності та соціально-економічної нерівності виконане низкою українських науковців, серед Л. Черенько, С. Полякова, В. Шишкін, О. Васильєв, А. Г. Реут, Ю. Л. Когатько, В. С. Заяць, Ю. А. Клименко [3]. Разом з цим, питання соціального відторгнення дітей саме в інституційних закладах в Україні вивчене недостатньо як через специфіку цих закладів, так і через актуальну ситуацію в країні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спираючись на загальні уявлення представлені в науковій літературі щодо соціального відторгнення дітей, його слід розглядати як феномен, за якого діти не мають можливості брати повноцінну участь у суспільному житті та користуватись суспільними благами. Фактично даний феномен є комплексним порушенням прав дитини, причини якого як правило пов'язані або з недостатнім рівнем матеріального забезпечення родини, де виховується дитина (або опікунів, піклувальників, чи інституційного закладу) або низкою антисоціальних явищ таких як алкоголізм, наркотична залежність, психічні розлади чи перебування у місцях позбавлення волі

одного або обох з батьків (опікунів, піклувальників). Соціальне відторгнення дитини може також наставати через її хворобу або інвалідність. Найчастішими проявами соціального відторгнення дітей виступають відсутність доступу до соціальних або освітніх послуг, відсутність доступу до прийнятних житлових умов, фінансові труднощі, соціальне сирітство, булінг в закладах освіти. Отже, очевидно, що соціальна вразливість – це першо-причина відторгнення.

Діти, які виховуються в інституційних закладах України з точки зору соціального відторгнення є найуразливішою і одночасно найбільш складною у контексті розробки ефективних заходів соціальної політики групою. На сьогодні в Україні в інституціях знаходяться переважно чотири категорії дітей. (рис. 1). Перша категорія – це діти сироти та діти позбавлені батьківського піклування. Згідно з Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» дітьми-сиротами визнаються діти, батьки котрих померли чи загинули, а дітьми, позбавленими батьківського піклування – діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України, в районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та безпритульні діти [4].

Другою поширеною категорією дітей, які перебувають у вітчизняних інституціях виступають діти з інвалідністю, тобто діти зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими

захисту [5]. Крім того, досить часто в Україні зустрічається ситуація коли дитина не є сиротою, офіційно не позбавлена батьківського піклування, не має інвалідності, однак перебуває в інституційному закладі. Такі випадки спостерігаються серед багатодітних малозабезпечених сімей чи родин, де батьки зловживають алкоголем або вживають наркотичні речовини або з інших причин не належним чином виконують свої батьківські обов'язки, однак при цьому не позбавлені батьківських прав. Іншими словами третьою категорією дітей, котрі перебувають в інституціях в Україні, є діти без перерахованих вище статусів, які опинилися там через складні сімейні обставини. Четверту категорію дітей, що проживають в інституційних закладах формують діти, котрі підлягають триманню у приймальниках-розподільниках. Такими дітьми є переважно діти, що вчинили суспільно-небезпечне діяння.

Варто зауважити, що діти у приймальниках-розподільниках – досить специфічна категорія, у зв'язку з особливостями

Варто зауважити, що діти у приймальниках-розподільниках – досить специфічна категорія, у зв'язку з особливостям їхньої поведінки та термінами перебування в інституціях, і тому вони не потрапляють до загальної статистики дітей в інституціях Міністерства соціальної політики України та Державної служби статистики України. За ними наводяться Національна поліція України передає окремі дані Державній службі статистики, однак з 2016 р. Державна служба статистики не розробляє показник кількості дітей у приймальниках-розподільниках. Відомо, що станом на 2017 р. таких дітей налічувалось 54 особи [6].

Розглянувши основні категорії дітей в інституціях доцільно згадати і про очікуваний термін інституалізації для дітей в Україні. Дитячі будинки і школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування системи МОН представляють собою ключовий сегмент державної інституційної опіки над дітьми, де інституалізація дітей відбувається найдовше. Досить довгою вона може бути і в дитячих будинках-інтернатах, які підпорядковуються Міністерству соціальної політики України. Водночас перебування у дитячих будинках-інтернатах стосується переважно дітей з інвалідністю, тобто меншої частини інституалізованих дітей. Найкоротший термін інституалізації встановлено у таких закладах як приймальники-розподільники та притулки для дітей. В основному вони орієнтовані на

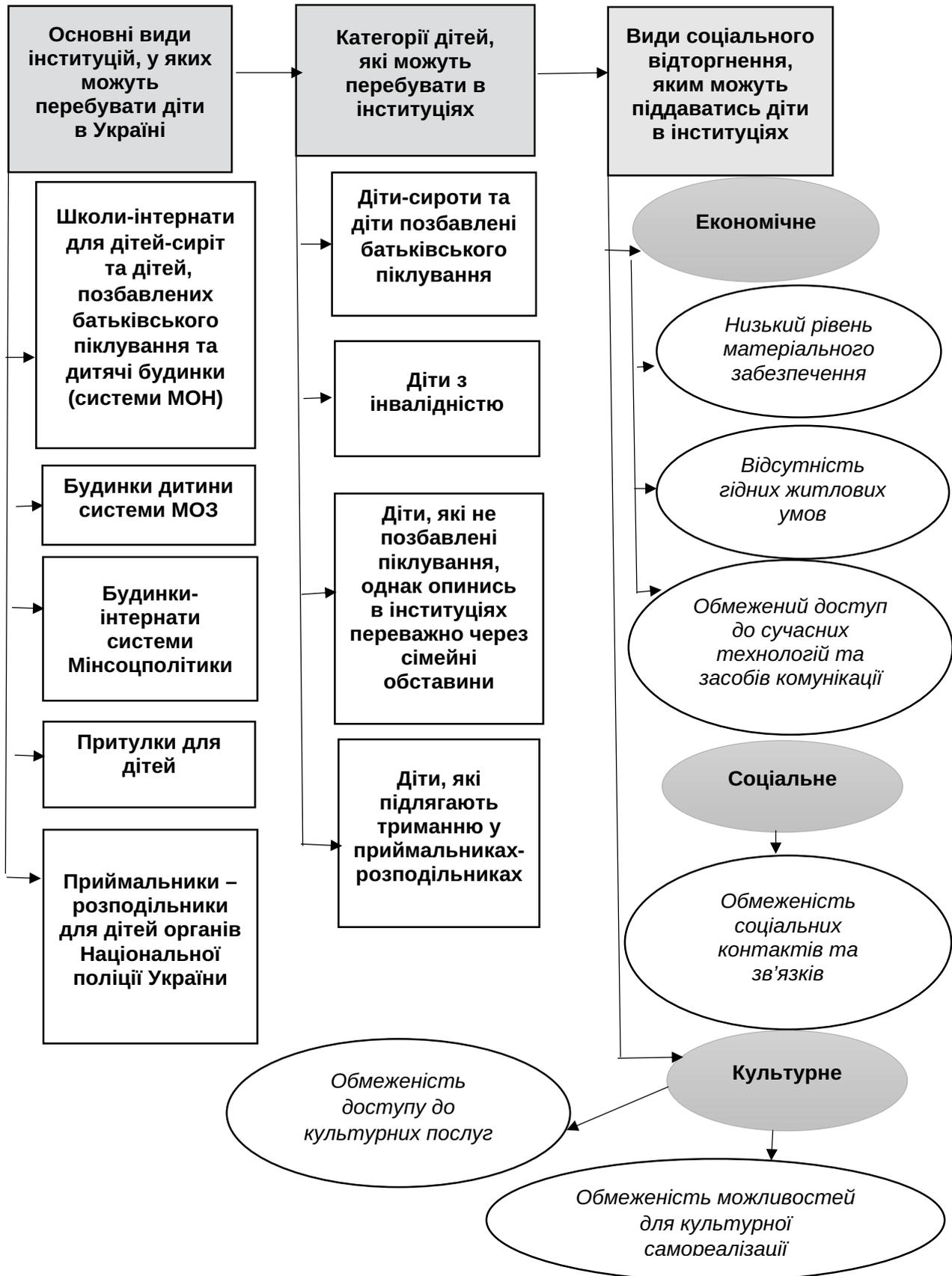

Рис. 1. Соціальне відторгнення та діти в інституціях

Джерело: сформовано авторами

короткострокове перебування дітей, однак за своєю сутністю залишаються інституціями, перебування у яких має наслідком соціальне відторгнення в різних проявах та різної глибини. Водночас діти, які перебували у цих закладах як правило переводяться і інші інституції, тобто їхня інституалізація триває.

Розгляд даної теми не можливий без чіткого визначення у чому полягає основна вразливість дітей в інституціях України, яка сприяє соціальному відторгненню. Ключову роль тут відіграють два фактори. По-перше, **повна залежність дітей в інституціях від державних послуг**, тобто життя дитини фактично не відбувається поза межами інституції. Без цих послуг діти не можуть навчатись і розвиватись, тому діти в інституціях зустрічаються з усіма видами соціального відторгнення: економічним, яке часто проявляється у низькому рівні матеріального забезпечення дитини в інституції, відсутності гідних житлових умов, обмеженому доступі до сучасних технологій та засобів комунікації; соціальному, що виявляє себе обмеженістю соціальних контактів та зв'язків; культурному, проявами якого можна вважати обмеженість доступу до культурних послуг та обмеженість можливостей для культурної самореалізації (рис. 1). Інституції для дітей в Україні фінансуються державою та можуть отримувати додаткове фінансування від різноманітних донорів. Однак, конкретна дитина отримує матеріальне забезпечення з огляду саме на мінімальні потреби, а не бажаний ефект для її фізичного та психічного розвитку, тобто багато речей необхідних для цього можуть бути в інституції в недостатній для забезпечення всіх вихованців кількості, або взагалі відсутні. Крім того, діти в інституціях не мають змоги обирати собі іграшки, одяг, їжу як це відбувається в родині. Часто вони не мають повноцінного доступу до ноутбуків, планшетів, смартфонів. Безперечно, матеріальне забезпечення дитини в сім'ї у переважній більшості випадків не можна порівнювати з інституційним, навіть якщо інституція фінансується належним чином. Окремої уваги заслуговує і відторгнення за житловими умовами. Так, в Україні існують вимоги щодо житлових умов, у яких повинні знаходитись діти в інституціях. Разом з цим, дотримання цих вимог вимагає регулярних перевірок і знову ж таки навіть найкращі житлові умови в інституції не можуть замінити домашнього затишку та особистого простору, який дитина має у родині.

Ізольованість інституцій від навколишнього середовища призводить і до обмеження доступу до культурних послуг та можливостей для культурної самореалізації і звичайно до обмеження соціальних контактів та зв'язків. З одного боку інституції, де діти перебувають довгостроково і отримують освіту мають у своїй програмі елементи культурного розвитку, але з іншого – цей розвиток є досить обмеженим і фактично не передбачено можливості вибору його напрямів. Дійсно, в родині діти можуть обирати яку виставу чи фільм переглянути, яким хобі і з якою регулярністю займатись, а батьки організують дозвілля дітей виходячи з їхніх інтересів, власного розуміння та можливостей, чого не можливо досягти в інституції.

Надзвичайно важливим є і той факт, що дитина в інституції переважно не має знайомих, друзів чи родичів поза межами установи, які б могли підтримати її. Коло соціальних контактів такої дитини дуже вузьке, часто їй складно взаємодіяти з оточуючим середовищем і вже після завершення перебування в закладі опіки. Таким чином, окреслюється другий фактор вразливості дітей в інституціях – **недостатній рівень соціальних та побутових навичок для повноцінного життя у суспільстві**. Цей фактор тісно пов'язаний з першим, він посилює соціальне відторгнення і не припиняє своєї дії навіть після завершення перебування дитини в інституції. Отже, має місце певна схема, де соціальна вразливість дитини в інституції сформована вищезгаданими факторами виступає джерелом різних видів соціального відторгнення такої дитини (рис. 2).

Детальний аналіз явища соціального відторгнення дітей веде до логічного запитання про те, чи піддається даний феномен вимірюванню та оцінюванню. Потенційно для цих цілей можна було б застосувати низку кількісних і якісних показників. Серед якісних показників могли б застосовуватись індикатори пов'язані з успішністю дитини у навчанні, металічним та фізичним здоров'ям, задоволеністю побутовими умовами та стосунками з оточуючими. Кількісні показники могли б відображати рівень фінансового та матеріального забезпечення інституційних закладів, їхню укомплектованість кадрами, кількість інституційних закладів різної спеціалізації, кількість вихованців у них. Однак, подібні комплексні дослідження в Україні поки що відсутні. Окремі дані, за якими можна сформулювати лише попередні уявлення про стан проблеми наводить Державна служба статистики України.

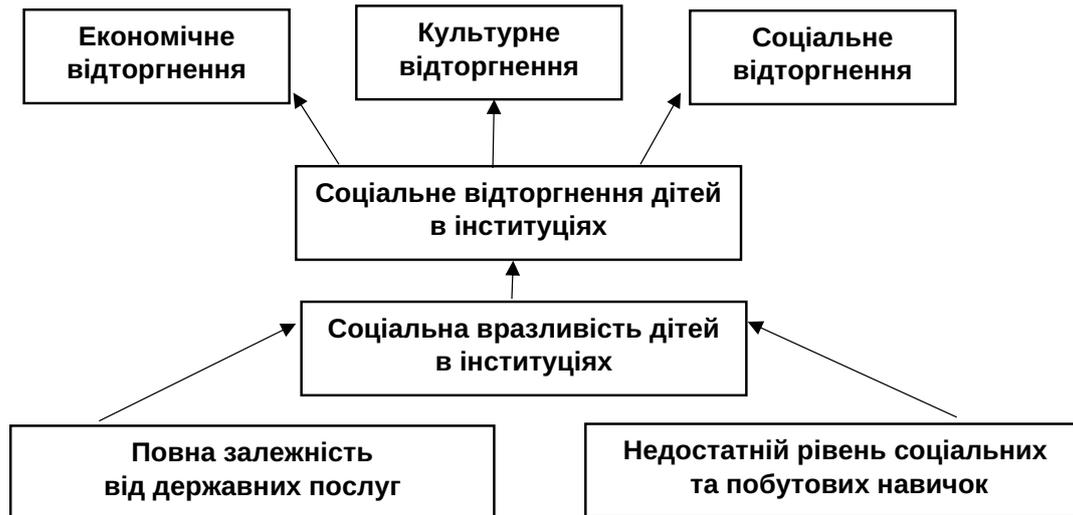

Рис. 2. Джерела соціального відторгнення дітей в інституціях

Джерело: сформовано авторами

Враховуючи той факт, що поширеність такого явища як соціальне відторгнення дітей в інституціях в Україні є результатом масштабів інституалізації дітей у державі важливо розглянути динаміку фактичної кількості закладів інституційної опіки та кількості вихованців у них. Детальну інформацію про це містить табл. 1, яка демонструє статистичні дані з 2010 р.. Протягом усього досліджуваного періоду найбільша кількість закладів інституційної опіки в Україні і відповідно вихованців у них була зафіксована саме у 2010 р. Зокрема, шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування налічувалось 77, знизилась до 17 по, будинків дитини системи МОЗ – до 37, будинків-інтернатів дитячих будинків – 113, дитячих будинків підпорядкованих МОН – 110, будинків дитини системи МОЗ – 48, будинків-інтернатів системи Мінсоцполітики – 55, притулків для дітей – 88. Загалом у вітчизняних інституціях на постійній основі у 2010 перебувало 37429 дітей (без врахування дітей, які підлягали триманню у приймальниках-розподільниках). Водночас держава здійснювала активну політику деінституалізації, коли перевага надається розвитку сімейних форм виховання таких як дитячі будинки сімейного типу прийомні або фостерні сім'ї. Ці форми виховання визнані такими, що більшою мірою враховують інтереси дитини та більш сприятливими для її розвитку (у порівнянні з інституціями), а отже їхні вихованці мають меншу

соціальну вразливість ніж вихованці інституцій. За десятиріччя політики деінституалізації відбулось суттєве зменшення кількості інституційних закладів для дітей у поєднанні з активізацією застосування сімейних форм виховання. Так, у 2021 р. в Україні залишилась лише одна школа-інтернат для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, кількість дитячих будинків знизилась до 17 по, будинків дитини системи МОЗ – до 37, будинків-інтернатів системи Мінсоцполітики – до 36, притулків для дітей – до 4. При цьому загальна кількість дітей і інституціях (без врахування дітей у приймальниках-розподільниках) становила 7816 осіб.

На жаль, не усі дані вдалось зібрати за воєнні 2022-й та 2023-й роки. Разом з цим, відомо, що у 2023 році в Україні функціонували 12 шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування підпорядкованих МОН, у яких проживало 477 дітей, 31 будинків дитини системи МОЗ з 1619 вихованцями у них, 36 будинків-інтернатів підпорядкованих Мінсоцполітики з 4137 дітьми, 4 притулки для дітей, де перебувало 577 дітей. У воєнні роки тенденція до зменшення кількості інституційних закладів та кількості вихованців у них збереглась, однак її ключові фактори ймовірно пов'язані не лише з позитивними зрушеннями минулих років, але й з евакуацією дітей за кордон, окупацією територій та активними воєнними діями.

Таблиця 1

Кількість інституцій для дітей в Україні та вихованців у них

Інституції, в яких перебувають діти	2012		2013		2014		2015		2016		2017	
	к-ть закладів	к-ть дітей										
Школи–інтернати для дітей–сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	64	7933	47	4722	33	3555	23	2078	11	894	9	754
з них підпорядковані МОН	91	3371	62	2060	41	1454	40	1444	35	1403	32	1372
Будинки дитини системи МОЗ	45	3200	46	2793	40	2272	40	2415	41	2621	40	2675
Будинки–інтернати системи Мінсоцполітики	55	6799	53	6452	49	5998	49	5861	49	5805	48	5692
Притулки для дітей	66	7298	14	3472	14	1408	10	1123	8	1056	8	1122

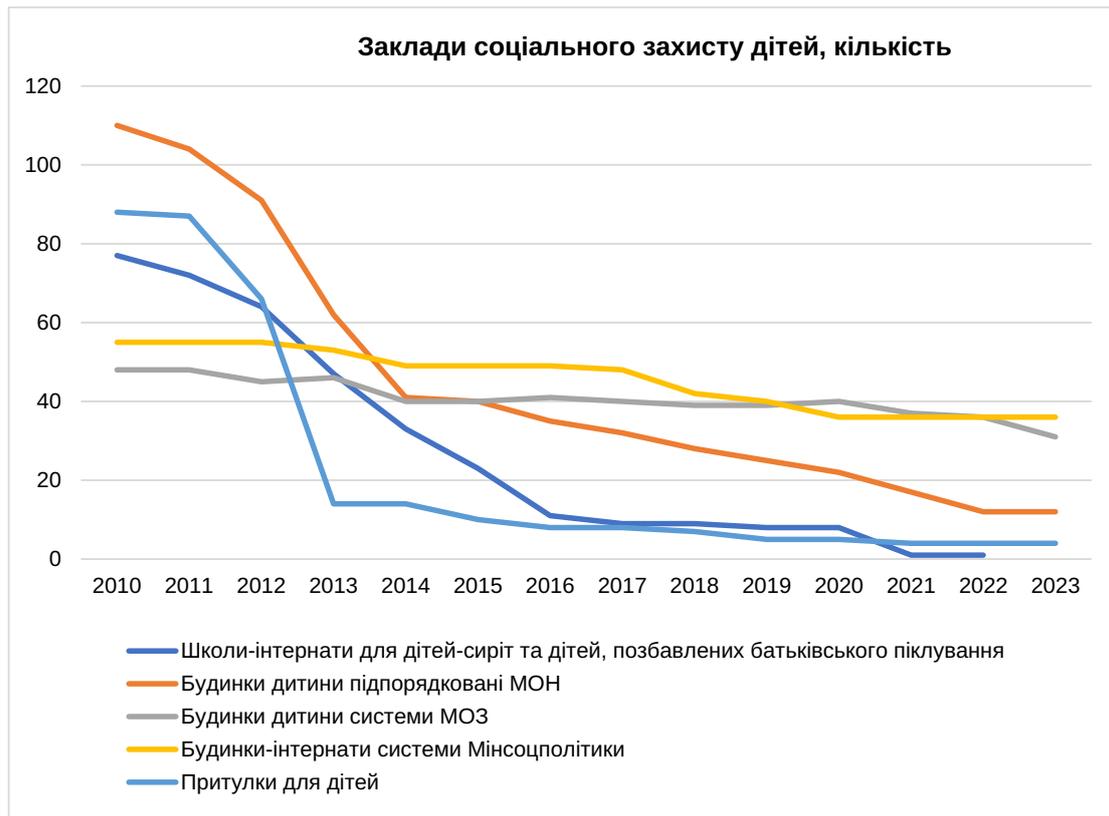
Інституції, в яких перебувають діти	2018		2019		2020		2021		2022		2023	
	к-ть закладів	к-ть дітей										
Школи–інтернати для дітей–сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	9	484	8	480	8	457	1	57	1	69	–	–
з них підпорядковані МОН	28	1187	25	1010	22	900	17	662	12	519	12	477
Будинки дитини системи МОЗ	39	2764	39	2699	40	2387	37	2201	36	2092	31	1619
Будинки–інтернати системи Мінсоцполітики	42	5074	40	4706	36	4402	36	4332	...	...	36	4137
Притулки для дітей	7	906	5	755	5	549	4	564	4	623	4	577

Джерело: сформовано на основі [6]

Рис. 3 та рис. 4 демонструють динаміку кількості інституційних закладів для дітей в Україні та кількості дітей у цих закладах. Починаючи з 2010 р. спостерігалось стрімке зменшення кількості інституційних закладів для дітей та відповідно їхніх вихованців. У 2016-2017 рр. після стрімкого зниження число закладів інституційної опіки для дітей відносно стабілізувалось як і кількість вихованців у них. Найнижчі показники за досліджувані період зафіксовані у 2021 та 2023 роках. Провал лінії графіку, яка демонструє кількість

дітей, що перебувають у будинках-інтернатах системи Мінсоцполітики (рис .4) пояснюється відсутністю даних за 2022 рік.

Зважаючи на нинішню обстановку, яка склалась у державі, знову постає питання подальшої долі цих закладів і дітей у них. Очевидно, згідно виявлених тенденцій кількість інституційних закладів поступово скорочуватиметься. Проте, кардинальних змін очікувати не варто. По-перше, цього не відбувається з 2017 року По-друге, військові дії, які руйнують дитячі долі, сприяють збільшенню потреби у

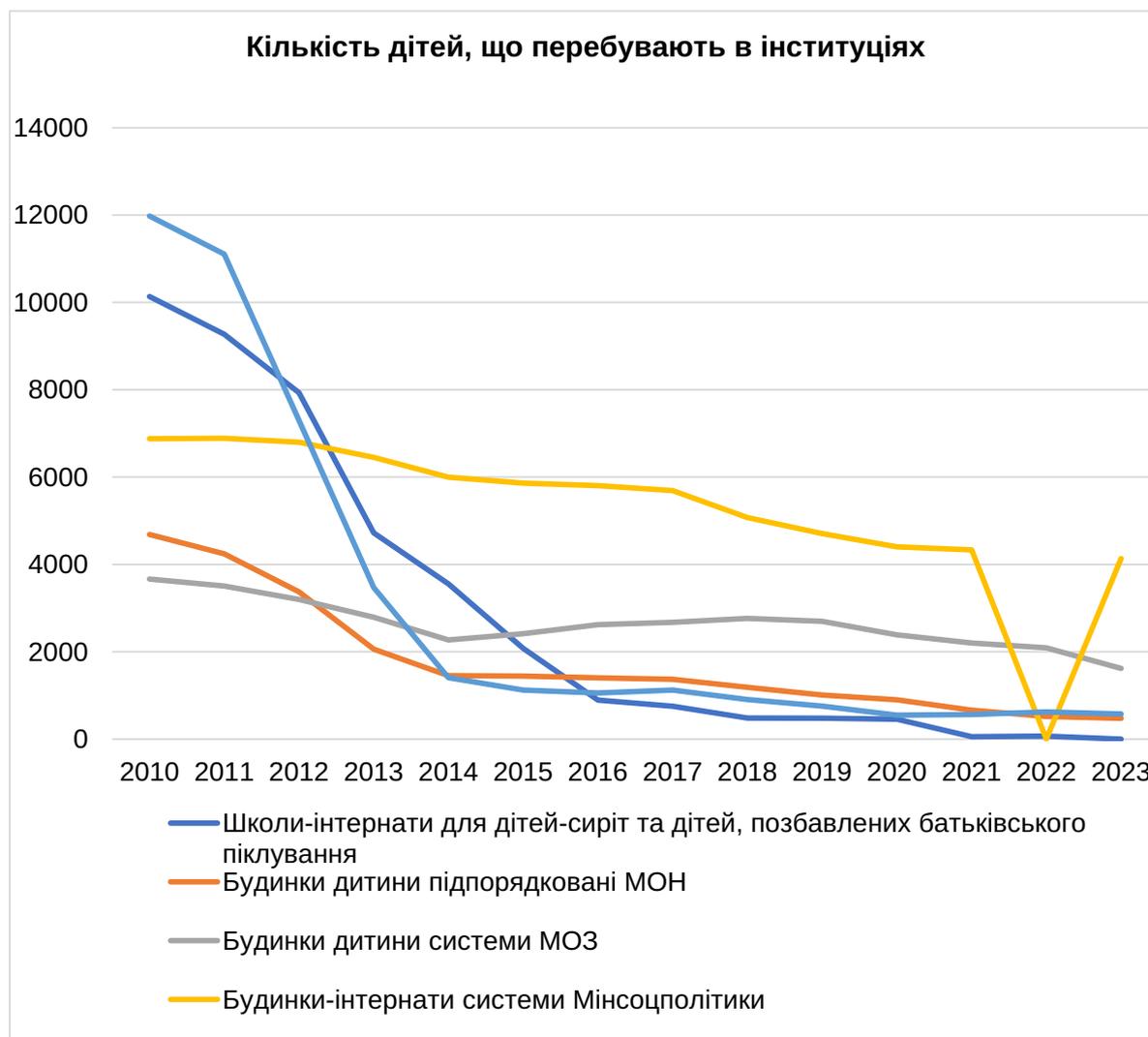
Рис. 3. Динаміка кількості інституцій для дітей в Україні

Джерело: сформовано на основі [6]

закладах інституційної опіки, оскільки за часів війни влаштувати дитину, котра має у цьому потребу, саме до сімейних форм не завжди можливо. Варто звернути увагу і на те, що відбувається з інституціями для дітей на окупованих територіях. Згідно з оцінками правозахисників, майже всі дитячі будинки-інтернати з фактично окупованих або заблокованих територій, були евакуйовані, зокрема і за кордон [7]. Водночас окремі заклади досі можуть знаходитись на окупованих територіях. Більше того, у зв'язку з наведеними фактами не можна виключати навіть появу нових закладів інституційної опіки. Таким чином, у контексті аналізу явища соціального відторгнення дітей у найближчому майбутньому незмінними залишатимуться як висока поширеність даного явища в інституційних закладах України, так і порівняно низька його вивченість спеціалістами.

Висновок. На превеликий жаль за умов воєнних дій збільшується кількість дітей-сиріт

та дітей, позбавлених опіки, дітей з інвалідністю, дітей, які заблукали та інших вразливих категорій дітей, тобто дітей з підвищеним ризиком потрапляння в інституційні заклади і відповідно ризиком соціального відторгнення. Саме тому, попри помітне зниження числа вихованців закладів інституційної опіки, яке відбувалось до 2021 року та збереглося навіть у 2023 році (рис 4), не можна виключати сценарію, де може відбутися певне зростання кількості дітей, що потребуватимуть державної опіки. Зважаючи на цей факт та перманентну актуальність проблеми соціального відторгнення дітей в Україні гострою необхідністю для формування державної соціальної є прикладні дослідження соціального відторгнення в інструкційних закладах з використанням низки кількісних і якісних показників та залученням експертних кіл. Представлена стаття, у свою чергу, пропонує узагальнений погляд на проблему сформований для сприяння задоволенню цієї потреби.

Рис. 4. Динаміка кількості дітей в інституціях в Україні

Джерело: сформовано на основі [6]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Buhs E. S., Ladd G. W., Herald S. L. Peer exclusion and victimization: Processes that mediate the relation between peer group rejection and children's classroom engagement and achievement // *Journal of Educational Psychology*. – 2006. – Vol. 98, № 1. – P. 1–13. – DOI: 10.1037/0022-0663.98.1.1.
2. Dodge K. A., Lansford J. E., Salzer Burks V., Bates J. E., Pettit G. S., Fontaine R., Price J. M. Peer rejection and social information-processing factors in the development of aggressive behavior problems in children // *Child Development*. – 2003. – Vol. 74, № 2. – P. 374–393. – DOI: 10.1111/1467-8624.7402004.
3. Черенько Л. М., Полякова С. В., Шишкін В. С., Реут А. Г., Васильєв О. А., Когатько Ю. Л., Заяць В. С., Клименко Ю. А. Соціальне відторгнення, нерівність та бідність дітей [Електронне видання] / Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. – Київ, 2021.
4. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 31.12.2020 р. № 2342-III. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата звернення: 19.02.2026).
5. Про охорону дитинства : Закон України від 08.06.2022 р. № 2402-III. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 19.02.2026).
6. Державна служба статистики України : офіц. вебсайт. – URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 19.02.2026).

7. На окупованих територіях залишаються біля 6 тисяч підопічних інтернатів, – правозахисники // *LB.ua*. – 31.03.2022. – URL: https://lb.ua/society/2022/03/31/511818_okupovanih_teritoriyah.html (дата звернення: 20.02.2026).

REFERENCES:

1. Buhs, E. S., Ladd, G. W., & Herald, S. L. (2006). Peer exclusion and victimization: Processes that mediate the relation between peer group rejection and children's classroom engagement and achievement. *Journal of Educational Psychology*, 98(1), 1–13. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.98.1.1>
2. Dodge, K. A., Lansford, J. E., Salzer Burks, V., Bates, J. E., Pettit, G. S., Fontaine, R., & Price, J. M. (2003). Peer rejection and social information-processing factors in the development of aggressive behavior problems in children. *Child Development*, 74(2), 374–393. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.7402004>
3. Cherenko, L. M., Poliakova, S. V., Shyshkin, V. S., Reut, A. H., Vasyliiev, O. A., Kohatko, Y. L., Zaiats, V. S., & Klymenko, Y. A. (2021). Sotsialne vidtorhnennia, nerivnist ta bidnist ditei [Social exclusion, inequality and child poverty] [Electronic edition]. Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine.
4. Law of Ukraine No. 2342-III On ensuring organizational and legal conditions for the social protection of orphans and children deprived of parental care (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>
5. Law of Ukraine No. 2342-III On ensuring organizational and legal conditions for the social protection of orphans and children deprived of parental care (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (n.d.). <https://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Na okupovanykh terytoriiakh zalyshaiutsia bilia 6 tysiach pidopichnykh internativ, – pravozakhysnyky. (2022, March 31). *LB.ua*. https://lb.ua/society/2022/03/31/511818_okupovanih_teritoriyah.html

Дата надходження статті: 23.02.2026

Дата прийняття статті: 10.03.2026

Дата публікації статті: 24.03.2026